

РОЗГЛЯД ЗАЯВ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ПРО НАДАННЯ ОСОБІ ПСИХІАТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ У ПРИМУСОВОМУ ПОРЯДКУ

CONSIDERATION OF APPLICATIONS AND DECISION ON PROVISIONAL PROVISION OF PERSONAL PSYCHIATRIC ASSISTANCE

Коптяєва А.Ю., студентка IV курсу
юридичного факультету

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Поліщук М.Г., к.ю.н.,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

У статті здійснено аналіз практики України та інших країн щодо розгляду заяв та прийняття рішення про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. Поширення психічних розладів в Європі стає серйозною проблемою у світі, яка загострюється кожен рік. Ця ситуація провокує на такі думки: чи може держава примусово надати допомогу особі, яка має психічні розлади, або цими діями держава порушує права та свободи? Питання щодо примусової психіатричної допомоги в Україні регулюється Конституцією України, Цивільно-процесуальним кодексом, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, Законом України «Про психіатричну допомогу», та Наказом Міністерства охорони здоров'я України від 24 березня 2016 року № 240 «Про затвердження Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації». Також у статті залучені справи з ЄРДР щодо надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку, де можна побачити, як саме суд вирішив справу та чим керувався, ухвалюючи рішення.

Нині порядок подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку містить неузгодженості (колізії) норм, є дуже затяжним та не відповідає інтересам суспільства в частині захисту прав та інтересів громадян від посягань осіб із психічними розладами та можливостей впливу на таких осіб. З урахуванням викладеного вище наявний порядок подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку потребує вдосконалення та доопрацювання. Саме тому було прийнято проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення порядку подання та розгляду заяв про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку», який дасть змогу вдосконалити порядок подання та розгляду судами відповідних заяв, усунути окремі його недоліки та зробити більш ефективним у частині надання додаткових можливостей суспільству для захисту від ризиків завдання шкоди особами з психічними розладами.

Ключові слова: психіатрична допомога, психічні розлади, заклад із надання психіатричної допомоги, окреме провадження.

The article analyzes the practice of Ukraine and other countries regarding the consideration of applications and the decision to provide a person with compulsory psychiatric care. The spread of mental disorders in Europe is becoming a serious problem in the world, which is growing every year. This situation provokes the following opinions: whether the State can forcibly provide assistance to a person with a mental disorder, or whether the State violates rights and freedoms by these actions. The issue of compulsory psychiatric care in Ukraine is regulated by the Constitution of Ukraine, the Civil Procedure Code, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the Law of Ukraine "On Psychiatric Aid", and the Order of the Ministry of Health of Ukraine of March 24, 2016 approval of the Rules for the Application of Physical Restriction and (or) Isolation in the Provision of Psychiatric Care to Persons Suffering from Mental Disorders and Forms of Primary Accounting Documentation". Also in the article involving the case with unified register of court decisions, on the provision of compulsory psychiatric care to a person, where you can see exactly how the court decided the case and what was guided by the decision.

But at present, the procedure for submitting and reviewing applications for compulsory psychiatric care, contains inconsistencies (conflicts), is very long and does not meet the interests of society in terms of protecting the rights and interests of citizens from encroachment on people with mental disorders and opportunities to influence such persons. In view of the above, the existing procedure for submitting and reviewing applications for psychiatric care in a compulsory manner needs to be improved and refined. That is why the draft Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving the Procedure for Submission and Consideration of Applications for Compulsory Psychiatric Care" was adopted, which will improve the existing procedure for submission and consideration of relevant applications by courts, eliminate some of its shortcomings. and make it more effective in providing additional opportunities to society to protect against the risks of harm to persons with mental disorders.

Key words: psychiatric care, mental disorders, psychiatric care institution, separate proceedings.

Актуальність теми. Нині питання примусової допомоги психічно хворій людині набирає обертів, адже різні вчені розглядають його з двох боків, а саме:

1) примусове надання психіатричної допомоги – це необхідна, правомірна дія;

2) примусове надання психіатричної допомоги – це протиправна дія, яка порушує право на свободу та особисту недоторканність.

Через це ми вважаємо, що треба дослідити проблематику цього питання та зрозуміти, правомірна зазначена дія чи ні.

Мета роботи – проаналізувати практику суддів та законодавство України із зазначеної тематики та зробити висновок, чи є примусове надання психіатричної допомоги законною та правомірною мірою з боку держави, а також розглянути практику інших країн щодо примусового надання психіатричної допомоги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питання про примусове надання психіатричної допомоги присвячені праці таких науковців: М.М. Ясинок, Л.С. Дубчак, І.Я. Сенюта, Д.Й. Клапатай, І. Скажо, А.М. Соколюк, В.В. Комаров, Р.М. Мінченко, О.С. Погребняк, Ю.Д. Притика, Г.О. Світлична, С.А. Чванкін, І. Комасюк та ін.

Виклад основного матеріалу. Психічне здоров'я є одним із важливих компонентів правоздатності громадянина, який складається з працездатності й дієздатності. Обмеження в дієздатності відбувається рішенням суду у зв'язку з існуванням психічного розладу особи, що прямолінійно впливає на її здатність усвідомлювати значення власних дій та змогу керувати ними. Психічне здоров'я особи є важливим пунктом її здоров'я загалом і комфортного існування з іншими членами соціуму. На жаль, останнім часом почастишали проблеми населення і з цією складовою частиною власного здоров'я.

У Розділі IV у п. 9 ч. 2 ст. 293 Цивільно-процесуального кодексу України зазначено наведене нижче.

Стаття 293. Окреме провадження

1. Окреме провадження – це вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

2. Суд розглядає в порядку окремого провадження справи про:

1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;

1-1) обмеження фізичної особи у відвідуванні гральних закладів та участі в азартних іграх;

2) надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності;

3) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;

4) усиновлення;

5) встановлення фактів, що мають юридичне значення;

6) відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі;

7) передачу безхазяйної нерухомої речі в комунальну власність;

8) визнання спадщини відумерлою;

9) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

10) примусову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

11) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб [1]. Отже, розуміємо, що в справі про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку, які розглядаються в порядку цивільного судочинства.

Аналізуючи ст. 1 Закону України «Про психіатричну допомогу», зазначимо, що психіатрична допомога являє собою систему спеціальних заходів, які спрямовані на обстеження стану психічного здоров'я осіб на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України, профілактику, діагностику психічних розладів, лікування, нагляд, догляд, медичну та психологічну реабілітацію осіб, які страждають на психічні розлади, в тому числі внаслідок вживання психоактивних речовин [2]. Такі особи можуть зашкодити спокійному життю людей або зашкодити самому собі через неусвідомлення власних дій. Через це держава дає змогу членам сім'ї цієї особи, органам опіки та піклування, закладу з надання психіатричної допомоги звернутися до суду зі заявою про обмеження дієздатності особи.

У заяві про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи мають бути викладені обставини, що свідчать про психічний розлад, істотно впливають на її здатність усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними, чи обставини, що підтверджують дії, внаслідок яких фізична особа, яка зловживає спиртними напоями, наркотичними засобами, токсичними речовинами, азартними іграми тощо, поставила себе чи свою сім'ю, а також інших осіб, яких вона за законом зобов'язана утримувати, у скрутне матеріальне становище. До заяви про психіатричний огляд або надання амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку надається висновок лікаря-психіатра, а про продовження примусової амбулаторної психіатричної допомоги, примусову госпіталізацію, її продовження – висновок комісії лікарів-психіатрів та інші відповідні матеріали [3]. У будь-якому випадку на всіх етапах вирішення таких справ мають бути проведені повторні перевірки стану особи, ці дії мають бути виконані незалежними спеціалістами. Про це

зазначають також у працях А.М. Соколюк, Л.С. Дубчак і С.А. Чванкін.

Є й міжнародні документи, які регулюють порушене питання, як приклад, у п. 1 ст. 5 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод закріплені пункти, в яких визначено підстави для правомірного позбавлення особи свободи, зокрема підстава про законне затримання осіб для запобігання поширенню інфекційних захворювань, законне затримання психічнохворих, алкоголіків або наркоманів чи бродяг [4]. Тому це питання регулюється не лише законами України, а й Конвенцією, яку ратифікувала не одна країна світу.

Хоча в нашій країні відсутнє прецедентне право, ми вважаємо, що необхідно звернути увагу на рішення Європейського суду з прав людини. ЄСПЛ визначив вимоги, яких необхідно дотримуватися під час законного затримання психічно хворих осіб відповідно до пп. (е) п. 1 ст. 5 Конвенції, а саме: «...за винятком випадків крайньої необхідності людину не мають позбавляти свободи доти, доки не буде переконливо доведено, що вона дійсно є психічно хворою. Сама сутність того, в чому слід переконати компетентні державні органи – це наявність психічного розладу, яке має підтвердитись об'єктивним заключенням медичної експертизи. Також психічний розлад має бути такого характеру або ступеня, які виправдовували б обов'язкове позбавлення свободи. Крім того, обґрунтованість тривалого позбавлення свободи залежить від стійкості такого розладу (п. 39 рішення у справі від 24 жовтня 1979 року «Вінтерверп проти Нідерландів»)» [5]. Стосовно утримання осіб, які мають психічні розлади (п. 1 (е) ст. 5 Конвенції), Суд зазначає, що «їх може бути позбавлено волі або з метою проведення медичного лікування, або у зв'язку з потребами, що вимагає суспільство, або у зв'язку з медичними та суспільними підставами, а основна причина, чому Конвенція дозволяє позбавити волі осіб, зазначених у п. 1 (е) ст. 5 Конвенції, полягає не тільки в тому, що вони можуть представляти небезпеку для суспільства, а ще й у тому, що їх власні інтереси можуть потребувати їх утримання [6, с. 213–221]. Загалом процедура надання примусової допомоги ЄСПЛ схожа з українською.

Нами було залучено досвід інших країн світу з тематики статті. На сучасному етапі в цивільному законодавстві визначені положення про правовий стан осіб, які страждають на психічні захворювання. Це впроваджено в таких країнах, як Німеччина, Англія, Болгарія, Сполучені Штати Америки, Італія, Франція, Японія та інші. Подібно до віку здоров'я в сучасному праві здійснює вплив тільки на дієздатність, і це легко пояснити тим, що дієздатність, на відміну від правоздатності, може бути допущена лише у здорових та правильно сформованих людей. Розрізняють: а) психічний розлад у сенсі основи для оспорування цієї юридичної угоди, яка передбачає тільки моментальний і тимчасовий стан неосудності, яким зумовлюється недієздатність того, хто здійснює цей юридичний акт саме в цьому стані; б) психічний розлад як основа для судового рішення або іншого законодавчого постановлення про втрату зрілості або дієздатності цим суб'єктом; це так звана інтердикція у французькому праві та позбавлення зрілості в німецькому праві [7, с. 85]. На нашу думку, процедура, яка розрізняє психічні розлади, які зазначено в пунктах «а» і «б», є чудовим кроком до більш чіткого, справедливого та вірного вирішення таких справ.

У римському приватному праві поняття недієздатності застосовувалося в силу судового рішення тільки до марнотрат, усіх інших душевнохворих воно вважало недієздатними на основі не судового рішення, а факту їхньої хвороби. Майже у всіх європейських країнах розрізняють 2 види недієздатності – це *morbus* та *vitium*, або душевно слабка людина і божевільна, тимчасове і постійне відхилення від нормального стану. Крім того, різниця між цими двома поняттями не має вагомого значення для цивільного

права. Французький кодекс ставить у положення позбавлених дієздатності тільки божевільних та ідіотів (ст. 489), тоді як недоумкуватих він прирівнює до марнотрат і дає одним і другим «судового асистента» (ст. 499), що виконує функції, подібні до нашого піклувальника, який не керує майном та не представляє хворого [7, с. 187].

У ЦК Болгарії є такі визначення, як «повна заборона» та «часткова заборона». Це означає, що якщо особи, які досягли 14-річного віку і в яких виявлені душевні хвороби (психічні розлади) або фізичні вади, не можуть самі про себе піклуватися, то їм надається повна заборона (визнання особи недієздатною). Після досягнення 18-річного віку, за умови, якщо особа знаходиться не в критично важкому стані, надається часткова заборона, тобто особи можуть здійснювати правові дії лише з дозволу своїх батьків або опікунів, однак можуть і самі вчиняти звичайні дрібні угоди та розпоряджатися тим, що здобувають власною працею [8]. Можемо підсумувати, що в зарубіжних країнах питання про надання примусової допомоги психічно хворим людям більш детально опрацьоване, ніж в Україні, тому законотворцям нашої держави необхідно звернути увагу на цю проблему та можна аналізувати досвід країн, які були перелічені в статті для усунення всіх прогалин у законодавстві України із зазначеної теми.

Неодноразово були подані звернення до суду із заявою про госпіталізацію особи в примусовому порядку без її згоди. Вважаємо за необхідне детально розглянути деякі судові справи щодо теми праці, наприклад: 10 вересня 2020 року Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду в рамках справи № 127/25395/18, провадження № 61-2579св19 (ЄДРСРУ № 91460802) досліджував питання надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. Згідно зі ст. 3 «Презумпція психічного здоров'я» Закону України «Про психіатричну допомогу», який набрав чинності 4 квітня 2000 року, тобто після поміщення особи до психоневрологічного відділення, кожна особа вважається такою, яка не має психічного розладу, доки наявність такого розладу не буде встановлено на підставах та в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами України [9]. Зазначимо, що презумпції є різновидом юридичних фактів – фактів, які обґрунтовуються уявними обставинами. Презумпція психічного здоров'я є спростовною, тобто вважається юридичним фактом, доки не буде спростованою на підставах та в порядку, передбачених законами України. До настання такого спростування вказана презумпція діє, оскільки вона передбачена Законом і не потребує встановлення судом.

Адвокат Є.О. Морозов висловив власне обґрунтування та позицію щодо цієї справи, а саме: вищезазначене положення закону узгоджується із п. 5 Принципу 4 «Визначення психічної хвороби» Принципів захисту психічно хворих осіб та покращення психічної допомоги, прийнятих резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 17 грудня 1991 року № 46/119. Тобто жодна особа або орган влади не може класифікувати індивіда як такого, що має психічну хворобу, інакше як з метою, що прямо пов'язана із психічним захворюванням або внаслідок психічного захворювання. Ст. 4 Закону України «Про психіатричну допомогу» передбачено, що психіатрична допомога надається на основі принципів законності, гуманності, додержання прав людини і громадянина, добровільності, доступності та відповідно до сучасного рівня наукових знань, необхідності й достатності заходів лікування, медичної, психологічної та соціальної реабілітації, надання освітніх, соціальних послуг. Особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до закладу з надання психіатричної допомоги без її усвідомленої письмової згоди або без письмової згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та в разі встановлення в особи тяжкого психічного

розладу, внаслідок чого вона вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що становлять безпосередньо небезпеку для неї чи оточуючих, або неспроможна самотійно задовольняти свої основні життєві потреби на рівні, який забезпечує її життєдіяльність (ст. 14 Закону України «Про психіатричну допомогу») [10].

Діагноз психічного розладу не може базуватися на незгоді особи з наявними в суспільстві політичними, моральними, правовими, релігійними, культурними цінностями або на будь-яких інших підставах, безпосередньо не пов'язаних із станом її психічного здоров'я (рішення колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 21 жовтня 2019 р. в межах справи № 552/2527/19 (провадження № 61-15610св19, ЄДРСРУ № 85174067)) [11]. Частинами 1, 2 ст. 16 Закону України «Про психіатричну допомогу» встановлено, що особа, яку було госпіталізовано до закладу з надання психіатричної допомоги за рішенням лікаря-психіатра на підставах, передбачених ст. 14 цього Закону, підлягає обов'язковому протягом 24 годин із часу госпіталізації огляду комісією лікарів-психіатрів закладу з надання психіатричної допомоги для прийняття рішення про доцільність госпіталізації. Якщо госпіталізація визнається недоцільною і особа не висловлює бажання залишитися в закладі з надання психіатричної допомоги, ця особа підлягає негайній виписці [12]. Коли госпіталізація особи до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку визнається доцільною, представник закладу з надання психіатричної допомоги, в якому перебуває особа, протягом 24 годин із часу госпіталізації направляє до суду за місцем знаходження закладу з надання психіатричної допомоги заяву про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку на підставах, передбачених ст. 14 цього Закону.

ЄСПЛ у рішенні від 19 квітня 2012 року у справі «М. проти України», яке набуло статусу остаточного 19 липня 2012 року, зауважив, що особу не можна позбавити волі на підставі психічного розладу, якщо не дотримано три мінімальні умови: 1) психічний розлад особи має підтвердити надійна об'єктивна медична експертиза; 2) психічний розлад має бути такого ступеня, який вимагає обов'язкової госпіталізації; 3) обґрунтованість тривалої госпіталізації залежить від стійкості такого розладу (див. справи «Вінтерверп проти Нідерландів» (Winterwerp v. the Netherlands) від 24 жовтня 1979 р., § 39, Серія А № 33 і «Станев проти Болгарії» (Stanev v. Bulgaria) [GC] від 17 січня 2012 р., № 36760/06, § 145).

Згідно з ч. 1 ст. 339 ЦПК України за умов, визначених Законом України «Про психіатричну допомогу», заява представника закладу з надання психіатричної допомоги про госпіталізацію особи до закладу з надання психіатричної допомоги в примусовому порядку та заява про продовження такої госпіталізації подаються до суду за місцезнаходженням зазначеного закладу [13].

Згідно із ч.ч. 1, 2 ст. 340 ЦПК України в заяві про проведення психіатричного огляду фізичної особи в примусовому порядку, про надання особі амбулаторної психіатричної допомоги в примусовому порядку та її продовження, про госпіталізацію до психіатричного закладу у примусовому порядку та продовження такої госпіталізації мають бути зазначені підстави для надання психіатричної допомоги в примусовому порядку, встановлені законом [14].

Також у справах № 404/7523/19, № 490/1733/19, № 333/1946/20 судді в процесі ухвали рішення чітко керуються ЦПК, Конвенцією та Законом України «Про психіатричну допомогу» [15]. Із зазначеного розуміємо, що примусове надання психіатричної допомоги є цілком правомірною дією в нашій країні, адже дії судової влади відповідають положенню законодавства.

Висновки. Психічні розлади є великою проблемою для особи, адже вона чітко не усвідомлює власні дії,

а тому такий громадянин стає недієздатним. Цивільно-процесуальний кодекс України, Рішення ЄСПЛ, Конституція України, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Закон України «Про психіатричну допомогу» та Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24 березня 2016 року № 240 «Про затвердження Правил застосування фізичного обмеження та (або) ізоляції при наданні психіатричної допомоги особам, які страждають на психічні розлади, та форм первинної облікової документації» регулюють питання допомоги психічно хворим людям.

Згідно з Цивільним кодексом України фізична особа може бути визнана судом недієздатною, якщо вона внаслідок хронічного, стійкого психічного розладу не здатна усвідомлювати значення своїх дій та (або) керувати ними; фізична особа визнається недієздатною з моменту набрання законної сили рішенням суду про це; над недієздатною фізичною особою встановлюється опіка; недієздатна фізична особа не має права вчиняти будь-якого правочину.

Правочини від імені недієздатної фізичної особи та в її інтересах вчиняє її опікун; відповідальність за шкоду, завдану недієздатною фізичною особою, несе її опікун (ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 40, ст. 41). Порядок визнання фізичної особи недієздатною встановлено у ст.ст. 236–241 Цивільного процесуального кодексу України.

Нами було проаналізовано та наведено приклади дій та досвіду інших країн щодо вирішення справ про примусове надання психіатричної допомоги. За кордоном детальніше розглядають цю проблему, але і наше законодавство зазначає чіткі дії в процесі вирішення таких справ. Якщо проаналізувати рішення цих справ судами України, розуміємо, що всі рішення відповідають законодавству. Тепер на питання, що ж таке примусове надання психіатричної допомоги (необхідна правомірна дія чи протиправна дія, яка порушує право на свободу та особисту недоторканність), можемо відповісти, що це необхідна та правомірна дія, адже мета полягає в захисті психічно хворих осіб від власних дій, які можуть зашкодити самій особі та соціуму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний процесуальний кодекс України, від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
2. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.
3. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
5. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Вінтерверп проти Нідерландів». URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/tu/980_155/print1443084803265247.
6. Сказко І. Судовий розгляд справ про надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 213–221. URL: <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/11-2016/skazko.pdf>.
7. Социальная юриспруденция. Юридическая психология. Том 1 / Самойлова Е.А., Черношвистов В.Е., Винников А.А., Живанович С., Зайцева О.Н. [и др.]. С. 628650.
8. Нотариальный вестник. 2015. № 4. URL: https://notariat.ru/ru-ru/publishing-center/newspaper_notari_vestnik/2015/04/20/.
9. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.
10. Морозов Є.О., Надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку. URL: <https://alibi.dp.ua>.
11. ЄДРСРУ. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/85174067>.
12. Про психіатричну допомогу : Закон України від 22.02.2000 р. № 1489-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.
13. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
14. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
15. ЄДРСРУ. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/>.